

צוהר לתיבה

מבט על פרשות השבוע ועל מועדי ישראל
מבעד לתיבות ולאותיות של לשון הקודש

חנן חסן

פרשת שְׁמִי נִי

צִדְדֵי תַעֲשֶׂה לַתּוֹרָה - שְׂמִינִי

סִנְפִיר וְקִשְׁקֶשֶׁת – האם מדובר ב"חותמות כשרות"?

פרשתנו עוסקת, בין היתר, בסימני הטהרה של בעלי החיים. הימצאותם של הסימנים הנדרשים בבעל חיים, מתירה את אכילתו. התורה קובעת, "כל מִפְּרֶסֶת פְּרֶסֶת וְשִׁסְעַת שִׁסְעַת פְּרֶסֶת מַעֲלַת גֶּרֶה בְּבִהֶמָה אֹתָהּ תֹאכְלוּ". הדרישה לקיומם של סימני טהרה בבעל החיים, כדי להתיר אכילתו, מעוררת את השאלה האם הסימנים הם רק אמצעי חיצוני, מעין "חותמות הכשר" שהקב"ה "הטביע" על גבי "המוצרים", כדי לאפשר לנו לזהותם, או שמא, יש קשר סיבתי בין הסימנים ובין ההיתר? לאחר שהתורה מגדירה את הסימנים "כל מִפְּרֶסֶת פְּרֶסֶת וְשִׁסְעַת שִׁסְעַת פְּרֶסֶת מַעֲלַת גֶּרֶה בְּבִהֶמָה אֹתָהּ תֹאכְלוּ", היא שבה ומזכירה ארבעה בעלי חיים העומדים רק באחת מהדרישות, דהיינו, יש להם רק סימן טהרה אחד. בהתייחסות לכל אחד מהם, התורה כמו מנמקת את האיסור לאכול בשל העדר הסימן השני, ולדוגמא, בהתייחס לַגְמָל, "כִּי מַעֲלָה גֶרֶה הוּא וּפְרֶסֶת אֵינֶנּוּ מִפְּרִיס, טָמֵא הוּא לָכֵן".

ואומר הרבי מליובאוויטש, שאף אם סימני הטהרה הוטבעו בבהמה לצורך בירור נושא הטהרה, עדיין, העובדה שדווקא סימנים אלה הם שנקבעו, כדי לסמן טהרה, מלמדת שהם קשורים לטהרה. הרמב"ן מנמק את האיסור לאכול מאכלות האסורים, בכך שהמאכלים שאנו אוכלים, נעשים בחלקם לדם מדמנו ובשר מבשרנו. המאכל מתעכל בגוף ונעשה חלק בלתי נפרד מהאדם שאכל אותו. לכן, אסרה התורה לאכול מאכלים מסוימים, כדי שלא יחדרו לגופנו תכונות פנימיות, שאינן טובות, מהמאכל האסור, כדי שפנימיותו של היהודי לא תושפע ונתקלקל חלילה כתוצאה מאכילת מאכל, בעל אופי שלילי ומזיק. ואכן, לצערנו אנו רואים את האלימות הפושה והולכת בקרב הנוער דהיום, שהצפייה בסרטי ה"קטשופ", בהם הדם ניגר כמים, מגבירה את הקהות וחוסר הרגישות שלו, לשפיכות דמים וגורמת לזילות של חיי אדם. ואם אלה התוצאות מצפייה מרחוק (טלוויזיה, וידאו) ומדם פיקטיבי, מה התוצאה הצפויה חלילה, מהכנסת בשרה של חיה טורפת אל תוך הגוף ממש, ע"י אכילתו (וכן לגבי עוף דורס, או כל בעל חיים שקיומו בנוי על גזילת חיותו של האחר)? ואין המדובר רק באכזריות. התורה אוסרת למשל, גם את החזיר, הבוחר לחיות ברפש, ולאכול כל זבל, פרש ופסולת.

סימני הטהרה, אף הם באים ללמדנו על דרך החיוב, על תכונות דומות שעלינו לאמץ לעצמנו. המילה סימן באה להקל עלינו את הגילוי והזכירה של עצם חשוב, ע"י שימוש באמצעי אחר. למעשה מדובר בסממן שכמו נותן טעם, ריח וגם צבע, לדבר החשוב, כדי שנוכל לזהות, לזכור, להבין, ולהתחבר לאותו העצם. זאת אומרת שהתנהגותו של האדם צריכה להיות בגדר "מִפְּרִיס פְּרֶסֶת" ו"מַעֲלָה גֶרֶה". מסימן העלאת הגרה, ניתן ללמוד למשל, שלפני כל צעד שאנו עומדים לנקוט בגשמי, דרושה פעולה של "לעיסה". ואין המדובר בלעיסה אחת בלבד, אלא יש להעלות את מה שניגר כבר אל הקיבה הראשונה, את המסקנות הראשוניות שהתקבלו, ללעיסה חוזרת. יש "לטחון" את הפרטים והעובדות "עד דק", לשקול אותם שוב, ולברר עוד פעם, אם לפעול בדרך שנראתה נכונה מלכתחילה, ואם כן, כיצד נכון לעשות זאת.

נסתפק בחלק מסימן הפֶּרֶסֶת. המילה פֶּרֶסֶת נגזרת מפעולת הפריסה בה אנו מפרידים, ע"י חיתוך למשל, את הפרוסה מיתרת הכיכר. הפֶּרֶסֶת היא החלק התחתון ביותר (וחסר תחושה) בגוף הבהמה. היא נוגעת באדמה ומבדילה בין רגלה של הבהמה לבין הקרקע. כדי שהבהמה תהיה טהורה, נדרש גם אצלה הפסק, רווח בין הרגל לאדמה. כך גם היהודי צריך לשמור על מרחק, על רווח והבדלה, בין נפשו ובין הארץ, הארצית הגשמית. עליו לשמור שאפילו הכוחות הנמוכים ביותר בנפשו, המשולים לרגל, לא ישקעו בעניינים חומריים, ולהציב ביניהם פֶּרֶסֶת.

ומה עם בעלי החיים בעלי הדם "הקר", אלה החיים במים? גם בהם נותנת התורה סימנים "אֵת זֶה תֹאכְלוּ מִכָּל אֲשֶׁר בַּמִּים כָּל אֲשֶׁר לוֹ סִנְפִיר וְקִשְׁקֶשֶׁת בַּמִּים וּבְנָחָלִים אֹתָם תֹאכְלוּ". מה יש בהם בִּסְנִפִיר וּבְקִשְׁקֶשֶׁת כדי להכשיר את הדגים הנושאים אותם? כדי שנוכל להשיב, נרד תחילה לשורשי המילים סִנְפִיר וְקִשְׁקֶשֶׁת. במילה סִנְפִיר אנו מתקשים אפילו לקבוע מהן אותיות השורש שלה, כי כל ארבע האותיות ס', נ', פ', ר' נראות כמתאימות. הרש"ר הירש קובע שהשורש הוא ס.נ.פ. ומבסס את קביעתו על דמיונו של השורש, לשורש ז.נ.ב. (האותיות ז' ו-ס' מתחלפות, בהשתייכותן למשפחת האותיות השיניות, וגם האותיות ב' ו-פ' מתחלפות, בהשתייכותן למשפחת האותיות השפתיות). ומעניין שהזנב של הדג אף הוא סִנְפִיר ייחשב. ניתן לחזק את דברי הרש"ר אם נסתכל על פעלים ושמות עצם ששמותיהם מסתיימים באותיות 'נפ'. הענף למשל, מסתעף לו מגזע העץ כלפי חוץ, וגם הכנף של העוף, היא בגדר גפה, המסתעפת לה מגופו. ולא לחינם עשו חז"ל שימוש במילה סִנְיָ לציין רכיב שולי שאינו במרכז העצם, אך מקושר/מסונף אליו. הטיעונים שלעיל מניחים אמנם את הדעת, אך עדיין מה טיבה של האות ר' החותמת את המילה סִנְפִיר? אם אכן שורשו ס.נ.פ., מדוע לא נקרא לו סִנְיָ למשל, או סִנְיָ (על משקל זָנַב או פָּנַף)?

מהו תפקידו של הסִנְפִיר ומה מאפייניו? הסנפירים של הדג אכן מסתעפים ומסתנפים להם מגופו, לצידי גופו, על גבו ובזנבו (הזנב עצמו). הם חסרים עצבי חישה, ובנויים כעין מניפה מקרניים הסמוכות זו לזו, וביניהם רקמה שקופה. הסנפירים הם האיברים האחראים על תנועתו של הדג. הם משמשים כמנוע (הזנב בעיקר) הדוחף את הדג קדימה, וכהגאים המטים אותו לכיוון הנכון (ימינה, שמאלה, מעלה ומטה) ומייצבים אותו. כאן אנו יכולים לגלות מאפיין נוסף של

האותיות 'נפ' שבשורש **ס.נ.פ.**, שעניינן תנועה ותנופה, כמו **פָּנָף** העוף שתפקידה **לְהִנִּיף** אותו כלפי מעלה ולאפשר לו לפרוח (ואחר כך גם להניעו קדימה). קיומם של הסנפירים כמו בא ללמד על הצורך שלנו בתנועה מתמדת. צריך שיהיו לנו האמצעים כדי שנוכל להתקדם כל הזמן, כי עמידה במקום היא בגדר נסיגה. אם ניקח לדוגמא את הדגים שבנחלים ובנהרות, הרי שעליהם לשחות כל הזמן. אף אם נראה לנו, כצופים מהצד, שהם עומדים במקומם, אין זאת אלא משום שהם שוחים כל הזמן נגד הזרם, אחרת היו נסחפים להם אל הים המלוח. מעניין שהדגים הכשרים חיים בדרך כלל בשכבות העליונות של המים, השכבות המוארות והנקיות יותר (ועשירות יותר בחמצן), ולא בשכבות התחתונות, החשוכות ומזוהמות יותר, ליד הקרקעית, בהן מתרכזת פסולת רבה.

אם נשווה את הדגים הכשרים לנחשי מים למשל, נוכל להבחין בשוני בולט בין צורת התנועה שלהם. גופו של נחש המים מתפתל כל הזמן. כל חלק מגופו נע ונד, מימין לשמאל ומשמאל לימין. גופו של הדג הכשר לעומתו ישר כמעט כל הזמן וראשו בכיוון מסוים, אליו הוא חותר באמצעות סנפיריו. סנפיריו הם הנעים קדימה ואחור (סנפירי הצד), ימינה ושמאלה (הזנב), אך גופו של הדג תוך כדי תנועה, נשאר ישר. דבר זה כמו בא לרמז על מטרה שעל האדם להציב לעצמו, המטרה שלשמה ירדה נשמתו לעולם. במשך חייו עליו לקדם את עצמו אל היעד תוך כדי הסתייעות בכלים שהקב"ה נתן לו ובכישורים הייחודיים שחנן אותו בהם, לשם כך. כאשר הוא מגלה כי סטה מהכיוון או שטעה, עליו להטות עצמו אל הכיוון הנכון, כאשר הוא עדיין שומר על ישירות, ולשוב ולחתור ישירות לאותו היעד, מבלי להתפתל חלילה בין מגמות וכיוונים שאינם מובילים אל היעד. ומעניין שדווקא האיברים הצדדיים והשוליים, הסנפירים, הם אלה המניעים ודוחפים את הראש אל היעד ואף מטים אותו לכיוון המדויק יותר, כאשר הדבר נדרש. כעת נוכל אולי להבין את תפקידה של האות "המיותרת" **ר'**, החותמת את המילה **סְנִיפִיר**. האות **ר'**, ובמילוי **רִישׁ**, משמעותה בארמית **רִאשׁ** (רִישׁ גְּלוּתָא = ראש הגולה). יוצא אפוא שכל עניינם של הסנפירים המסונפים אל הגוף, הוא לקדם את **הראש** ולהטותו אל היעד הנכון, **הַזֵּנֵב** מניף ומניע את **הראש**. מכאן נוכל לקחת עמנו כמסר, שכדי להתקדם ברוחניות עלינו לעשות שימוש רב באמצעים חומריים, לאכול, לשמור על בריאות גופנו ולעשות מצוות מעשיות בידינו בפועל (מתן צדקה, גמילות חסדים ושאר מצוות עשה, שרובן כרוכות בעשייה ממשי).

ומה **הַקְשָׁקֶשֶׁת**? בכל התנ"ך ניתן למצוא רק מופע אחד של מילה דומה, שאינה כרוכה בדגה, בתיאור הופעתו המאיימת של **גִּלְגַּת הַפְּלִשְׁתִּי** "וַיִּשְׁרִיץ הַקְשָׁקֶשִׁים" הוא **לְבוֹשׁ**. כאן ברור לנו שִׁרְיוֹן הַקְשָׁקֶשִׁים המאוחר יותר, קיבל את שמו בהיותו דומה לַקְשָׁקֶשֶׁת של הדג. שריון זה שהיה בנוי במתכונת של טבעות מתכת הצמודות זו לזו (להגנה מפני אבחת חרב), ועל גביהן "מטבעות" מתכת, להגנה מפני פגיעה של חץ או נשק דוקרני אחר. הרש"ר הירש מייחס את המילה **קְשָׁקֶשֶׁת** לשורש **ק.ש.ש**, שמשמעותו **לְקוֹשֵׁשׁ** וללקוט קש ותבן, ענפים וכיו"ב. מלאכת הקישוש עניינה איסוף של פרטים נפרדים שבוודאי אינם עשויים מקשה אחת. כך גם הַקְשָׁקֶשֶׁת, היא אינה יחידה אחת רציפה אלא אוסף של קשקשים המחוברים לגופו של הדג, כל קשקש בנקודת חיבור נפרדת משלו. שמם של הַקְשָׁקֶשִׁים כמו בא ללמד שניתן **לְקוֹשֵׁשׁ** אותם מגופו של הדג, ולקלפם מעורו ביד או באמצעות כלי. ואכן, הרמב"ן קובע שהַקְשָׁקֶשִׁים אליהם מתייחסת התורה, הם אלה הנקלפים מהדג, ואילו הַקְשָׁקֶשִׁים הקבועים ודבוקים בעור הדג אינם נחשבים **קְשָׁקֶשִׁים** על פי ההלכה. בדומה, הגמרא מתייחסת אל הַקְשָׁקֶשֶׁת כאל לבוש, דבר שכמו רמז בכתוב "וַיִּשְׁרִיץ הַקְשָׁקֶשִׁים" הוא **לְבוֹשׁ**. רמז נוסף לכך ניתן למצוא בשם **קְשָׁקֶשֶׁת** שאולי מקורו בשורש **כ.ס.ה**, והוא בעצם תולדה של חילוף אותיות, כאשר האות ק' מחליפה את האות כ', והאות ש' מחליפה את האות ס' במילה **כְּסָקֶסֶת**. כלומר שעניינה של הַקְשָׁקֶשֶׁת **לְכַסּוֹת** ולהגן על עורו וגופו של הדג. כפל האותיות 'קש' במילה **קְשָׁקֶשֶׁת**, כמו בא להזכיר לנו את הקול הנלווה לקילוף הקשקשים באמצעות סכין למשל, **קְשָׁקֶשׁ** (קסקוס), בדומה ל**כִּשְׁכֹּשׁ** בזב, **לְשַׁקְשֹׁק** הקשקשים שבשריון ול**שִׁכְשֹׁךְ** במים. סיבה נוספת לשמם של הקשקשים ניתן למצוא אולי בקשיות שלהם, שהרי הקשקשים עשויים מחומר גרמי שקוף שנועד להגן על העור העדין.

ומה ניתן ללמוד מהקשקשת? לאחר חטא עץ הדעת, על האדם לכסות את עצמו, ולדאוג שיהיה לו כיסוי (גם בנקאי) המגן עליו. ומהו הכיסוי הנכון? אין מדובר בבגד אחד רציף אלא במעין קשקשת, הבנויה מקשקשים רבים. בכל מצוה או מעשה טוב שאדם עושה, הוא קונה לו סניגור, מטבע קטנה להגנה. ולעומת זאת, כל מעשה רע כמו יוצר פרצה חלילה, במעטה ההגנה של האדם, וכמו מקלף קשקש. הקשקשים הם שקופים ולמרות שהם מכסים, הם אינם מסתירים על האור ומאפשרים לו להגיע לגוף הדג. בכך מזכירה הקשקשת את "כותנות האור" בהן היה לבוש האדם עד שחטא בעץ הדעת, שהיו עשויות מציפורן שקופה, והוחלפו ב"כותנות עור", המכסות ומסתירות על האור.

דבר חסידות

פעם נכנס יהודי ל"יחידות" (ללא נוכחות של אנשים אחרים) אצל אדמו"ר הרי"צ, וביקש "תיקון" לדברים מסוימים. בדברו, תיאר את מצבו הרוחני הירוד באופן מבהיל ממש, תוך כדי הטחת אשמות כבדות כלפי עצמו. השיבו הרבי: הרי ידועה לך בוודאי חומרת איסור לשון-הרע. אסור לו לאדם לספר לשון-הרע, לא על חברו, ואף לא על עצמו.

(מעובד מתוך איגרות הקודש – הרבי מליובאוויטש)

שבת שלום ומבורך

חנן חסן

אם ברצונך לקבל את הגיליון ישירות, במסרון או במייל, אנא פנה אל hhananv@gmail.com או לטלפון 052-569-9691.